

Sağlık Yönetimi ve Sağlık Yönetim Eğitimi

Mesut Çimen

Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Sağlık hizmeti sunan organizasyonlar tıbbi kuruluşlar oldukları kadar ekonomik ve sosyal amaçları da olan yapılardır. Bu yapıların bilimsel ilkelerle yönetilmesi sağlık hizmetini alan, hizmeti sunan ve finansmanını sağlayan kişi ve kurumlar için büyük önem taşımaktadır. Sağlık organizasyonlarının farklı yönetsel düzeyleri için gereksinim duyulan yöneticilerin eğitimi de aynı şekilde önemlidir.

Bu çalışmada yönetim ve sağlık yönetimi kavramı ana hatlarıyla tanımlanmaya çalışılmış, son dönemlerde giderek ön plana çıkan sağlık yönetim eğitiminin tarihsel gelişimi kısaca incelenmiş ve sağlık yöneticiliği eğitimi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: yönetim, sağlık yönetimi, sağlık yönetim eğitimi

HEALTHCARE MANAGEMENT AND HEALTHCARE MANAGEMENT EDUCATION

ABSTRACT

The organizations that provide healthcare services are medical institutions and also structures which have economical and social purposes. Managing these structures with scientific principles is important for the people and institutions that finance and provide the service. The education of the managers for the different management levels of the organizations also important.

This study aims to define management and healthcare management concepts substantially, analyze the historical evolution of healthcare management education which has become more popular recently, and provide suggestions for healthcare management education.

Keywords: management, healthcare management, healthcare management education

Giriş

İnsanlar birey olarak başaramadıkları amaçlarına ulaşabilmek için gruplar oluşturmaya başladıklarından beri bireysel çabaların koordinasyonunu sağlamak için yönetim gerekli olmuştur. Toplumlar grup çabasına giderek daha fazla bağımlı hale geldikçe ve örgütlenmiş grupların büyüklük ve karmaşıklığı arttıkça yönetimin önemi de artmaktadır. Bu nedenle günümüzde insan faaliyetlerinin en önemlisinin yönetim olduğunu söylemek mümkündür. Yönetim kavramı “değişen çevrede sınırlı kaynakları etkili bir şekilde kullanarak organizasyon amaçlarına etkin bir şekilde ulaşmak için başkaları ile birlikte çalışmak” olarak tanımlanmış (1), bir başka tanımda ise “bir gruba bağlı kişilerin çabaları-

nın ortak bir amaca yöneltilmesi için yol gösterme ve denetimin sağlanması” olarak ifade edilmiştir (2).

Genel yönetimden sağlık yönetimine geçildiğinde; “tıbbi bakım ve sağlıklı bir çevre taleplerinin bireylere, organizasyonlara ve toplumlara belirli hizmetleri sağlayarak karşılanmasını olanaklı kılan kaynak ve süreçlerin planlanması, örgütlenmesi, yönlendirilmesi, kontrol ve koordinasyonu” olarak tanımlandığı görülmektedir (3).

Sağlık hizmetleri, insan yaşamı ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle yönetim açısından özellikleri olan bir alandır. Koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak sağlık hizmetlerinin yönetiminde topluma yönelik ve sektörler arası işbirliğini gerektiren bir dizi yönetsel faaliyet gerekli iken ikinci ve üçüncü basamak

sağlık hizmetlerinin verildiği hastanelerde, otelcilik hizmetlerinin yanı sıra, poliklinik, laboratuvar, röntgen, ameliyathane hizmetleri gibi geniş bir yelpazede yönetim gerekliliği sağlık yöneticiliğini karmaşık hale getirmektedir (4).

Yüz yıl öncesi için söz konusu olan yeni teknolojilerin sağlık sistemine adapte edilmesi, bakım maliyetlerinin artması, özel sektörün desteklenmesi, kaliteli hizmet verilmesi gibi konular bugün için de söz konusudur (5).

Sağlık yönetimi insan kaynakları planlaması ve yönetimi, finansal yönetim gibi birbirinden farklı pek çok faaliyetin bir arada yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Sağlık hizmetleri yöneticiliğini hem bir yönetim alanı olarak hem de sağlık ve tıbbi bakım sektörü içinde fonksiyonunu benzersiz kılan bazı koşullar mevcuttur. Bu koşullar mesleğin önemini artırmaktadır (6). Sağlık kurumlarında uzmanlaşma seviyesi çok yüksektir. Farklı meslek grupları arasında yüksek düzeyde işlevsel bağımlılık zorunludur. Sağlık hizmeti miktarını ve sağlık harcamalarının önemli bir bölümünü belirleyen hekimlerin faaliyetleri üzerinde yönetsel ve kurumsal denetim sağlamak kolay değildir. Sağlık kurumlarında yürütülen tanı ve tedavi faaliyetleri karmaşık ve değişkendir. Sağlık kurumlarında gerçekleştirilen etkinliklerin büyük kısmı acil ve ertelenemez niteliktedir. Yapılan işler hata ve belirsizliklere karşı oldukça duyarlıdır ve çıktının tanımlanması ve ölçümü güçtür (7).

Kıt kaynaklar, ilerleyen teknoloji ve tüketici hareketlerinin baskıları ve sağlık sistemlerinin gelişmesi bu sistemin karmaşık boyutlarını bilimsel bir temelde yönetecek meslek mensuplarının yetiştirilmesi çabalarını başlatmıştır.

Sağlık yönetimi eğitiminin tarihsel gelişimi

Sağlık hizmetleri yöneticiliğinin en iyi bilinen uzmanlık alanı hastane yöneticiliğidir. Bu alandaki ilk eğitim programları özellikle hastane yönetimi adı altında başlatılmıştır. Bir hastaneyi yönetmek için özel bir eğitim gerektiği ABD’de 1910’larda fark edilmiştir (8). 1929’da Michael Davis’in bu alanda dönüm noktası olacak “Hospital Administration: A Career” adlı eseri yayınlanana kadar önemli bir gelişme görülmemiştir. Ancak Davis’in bu eserinde ifade ettiği görüşler 1934’ten itibaren kabul görmüş ve çeşitli üniversitelerde lisansüstü hastane yöneticiliği programları açılmaya başlanmıştır. Bunu sağlık yöneticiliği programları takip etmiş ve bu gün için bu ülkede 100’ün üzerinde sağlık yönetimi eğitimi veren eğitim kurumu olduğu bildirilmiştir.

Sağlık hizmetleri yöneticiliği alanında lisansüstü düzeyde eğitim veren ilk program, 1934 yılında Chicago Üniversitesi Lisansüstü İşletme Okulunda “Hastane Yönetimi Yüksek Lisans Programı” adı altında başlatılmıştır. Bu programın kurucusu Michael M. Davis çeşitli hastane ve kliniklerde özel danışman olarak çalışmıştır. Davis’e göre sağlık sektörünün durumu ancak az sayıda kişinin sahip olduğu bilgileri herkesin hizmetine sunmakla değişebilirdi. Halen bu alanda çalışanlar için kısa süreli eğitim programları yapılmaktaysa da bu alana yeni girecekler için sistematik bir

eğitim getirilmeli ve saygınlık kazandırmak için bu eğitim üniversite ile ilişkilendirilmelidir (9).

Gelişmiş ülkelerde bu alanla ilgili disiplinlerde ikinci dünya savaşından sonra bilimsel bilgi birikiminde büyük gelişmeler sağlanmıştır. Bu ülkelerdeki bir çok üniversite, sağlık yönetimi, sağlık hizmetleri yönetimi ve sağlık kurumları yönetimini lisans ve lisansüstü programlarını eğitim sisteminin içine almışlar ve ülke sağlık sistemlerine katkıda bulunabilecek her kademedeki yöneticilere formal yönetim eğitimi vererek yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

Amerika Birleşik Devletlerinde 1948 yılında kurulan Sağlık yönetimi üniversite programları birliği (Association of University Programs in Health Administration, AUPHA) de sağlık yönetimi eğitimine rehberlik etmek için kurulmuştur. Bu kuruluş sağlığın geliştirilmesi amacıyla üniversiteler, yüksek okullar ile kişi ve kurumların sağlık yönetimi eğitimi ve araştırmalarını teşvik eden, yol gösteren ve katkı sağlayan bir organizasyondur. Bu organizasyon sadece ülke içerisinde değil uluslar arası boyutta eğitim desteği sağlamaktadır. 500’den fazla üniversite ve eğitim kurumunun üye olduğu bu organizasyon üyelerine 160 yakın eğitim programı sunmaktadır (10).

Ülkemizde sağlık yönetimi alanında ilk eğitim 1963 yılında Sağlık Bakanlığı Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak kurulan Sağlık İdaresi Yüksek Okulunda başlamıştır. 1970 yılında Hacettepe Üniversitesinde Hastane İdaresi Yüksek Okulu açılmış, 1975 yılına kadar yüksek lisans eğitimi vermiştir. Bu tarihte programın adı Sağlık İdaresi Yüksek Okulu olarak değiştirilmiş ve 1975-82 yılları arasında eğitim veren bu okul 1982 yılında Hacettepe Üniversitesinde birleştirilerek eğitimine devam etmiştir. Sağlık sistemini etkinleştirmeye büyük katkısı olduğuna kuşku olmayan yönetim olgusunun sağlık hizmetleri alanında yeni bir meslek olarak ele alınması ve bu mesleği yerleştirmeye ve geliştirmeye yönelik çabalar son dönemlerde hız kazanması ile üniversiteler bünyesinde yeni bölümler açılmıştır. 2009 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu ile Ek Yerleştirme Kılavuzu’ndan elde edilen bilgilere göre ülkemizde 10’u devlete 3’ü özel üniversitelere bağlı toplam 13 lisans düzeyinde eğitim veren sağlık yönetimi bölümü bulunmaktadır. Bu okulların bir kısmı İktisadi İdari Bilimler bünyesinde kurulmuş, büyük çoğunluğu ise Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Sağlık Yüksek Okulu bünyesinde yer almıştır. Son yıllarda bir çok üniversitede müfredat programlarının birbirlerine oldukça benzediği sağlık yönetimi ile ilgili 9 yüksek lisans ve 3 doktora programı bulunmaktadır.

Sağlık yönetimi eğitimi için öneriler

Sağlık hizmetlerinin yönetimi, insan sağlığı konusunda olduğu kadar, sosyoloji, psikoloji, iletişim, insan kaynakları, işletme, muhasebe, hukuk, ekonomi gibi alanlarda da bilgi ve beceri sahibi olmayı gerektirmektedir. Bugün artık bu konularda eğitim almamış insanlarla bu eğitimi almış insanların hizmeti arasındaki fark hiç tartışmasız kabul edilmektedir.

Sağlık hizmetlerinde hekim, hemşire gibi kliniğe odaklanmış meslek gruplarının önemi yadsınamaz. Ancak bunların yeterli sayıda ve istenilen kalitede var olması ülke sağlık sorunlarının çözümüne yeterli olmamaktadır. Çünkü sorunların büyük bir bölümü yanlış yönetimden kaynaklanarak karşımıza çıkmaktadır. Çiçek hastalığının kökü kazındığında bunu dünyaya duyan bir bilim adamının konuşmasında söylediği şu sözler çok anlamlıdır: "Çiçek hastalığının kökü kazındı, şimdi sıra kötü yönetimde..." (11).

Yöneticilik mesleğinin dayandığı en önemli koşullar, bu alanda eğitim yapan yükseköğretim kurumlarının bilgi birikimi ve bilimsel araştırmalarla uygulama arasındaki gerekli köprüleri kuracak biçimde gelişmiş, yaygınlaşmış olması ve teori-uygulama dengesinin sağlanmasıdır. Yukarıda sözü edilen AUPHA organizasyonunun kriterlerine göre özgün bir sağlık yönetimi programından mezun olan bir yöneticinin aşağıdaki niteliklere sahip olması beklenmektedir (9):

Optimum performansla çalışan sağlık örgütlerinin yapısı ve durumu hakkında bilgi sahibi olma,

Alternatif finansal yapılar altında çalışan sağlık örgütlerinin finansal yönetimi hakkında bilgi sahibi olma,

Çeşitli örgütsel çevrelerde sağlık meslekleri ve insan kaynakları yönetiminde iletişim becerisi ve kişilerarası ilişkiler ile liderlik konusunda bilgili olma,

Karar vermede enformasyon sistem kaynaklarının toplanması, kullanılması, analiz edilmesi, geliştirilmesi ve yönetilmesi ni gerçekleştirebilme,

Rasyonel karar vermede istatistiksel, kantitatif ve ekonomik analizler yapabileme,

Klinik karar vermede ve uygulanan işlemlerde yasal ve etik kuralara uygun davranma,

Mikro bazda örgüt içi ve makro bazda ülkenin sağlık politikasının geliştirilmesi, formüle edilmesi, yürütülmesi ve sonuçlarının analiz edilmesini gerçekleştirebilme,

Toplumsal sağlık statüsünü, sağlığını ve hastalığın belirleyicilerini, farklı nüfuslarda hastalık riskleri ve davranışlarının anlayabilme ve değerlendirebilme,

Farklı toplumlarda sosyal ve davranış bilimlerinde yaygın bir şekilde uygulanan sağlık sistemleri performans ölçümü, finansman, organizasyon ve gelişmeler hakkında bilgi sahibi olma,

Sağlık organizasyonlarında sürecin geliştirilmesi için işletme ve sağlık sonuçlarının ölçümü, süreç-sonuç ilişkisi ve metodları hakkında kurumsal bilgi sahibi ve analitik sentez yapabileme becerisine ulaşmış olması beklenir.

Zaman içerisinde sağlık yönetimi kavramı değişmiş, gelişmiş ve bilimsel bir disiplin haline gelerek profesyonelleşmiş ve görev alanı çeşitlenmiştir. Türkiye'deki sağlık yönetimi programları dünyadaki değişim ve gelişim sürecine bağlı olarak yukarıda ifade edilen AUPHA ilkeleri ışığında kendi programlarını bir öz denetimden geçirme ihtiyacı ile karşı karşıyadılar. Sağlık yönetimi öğretim ve eğitimi bir seferlik bir eğitsel tecrübe olarak değil sürekli bir süreç olarak görülmeli ve programlar buna göre geliştirilmelidir. Bu gelişim süreci mesleki gelişme evreleri içinde birbirini izleyen sağlık sisteminin ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Eğitim programları farklı düzeylerde yönetim sorumlulukları taşıyan ve değişik disiplinlerden gelen bütün sağlık çalışanlarını kapsamalıdır. Sağlık hizmetleri araştırmaları için gerekli iletişim ağları ve programları geliştirilmelidir.

Bu alanda ülkemizde de uluslararası deneyimlerden çıkarılacak derslerin başında, yürütülen bu programların sayısı kadar kalitesinin de geliştirilmesi ve programların uluslararası onay kriterlerine uygun olarak güncellenmesi ve bu bilim dalında eğitim alan kişilere sağlık alanında yönetim sorumlulukları alabilecek istihdam alanlarının yaratılması, maddi olanakların ve yasal koşulların geliştirilmesi ve iyi bir kariyer arayan gençlerin sağlık yönetimi mesleğini seçmelerinin teşvik edilmesi gelmektedir (12).

Sonuç

Sağlık hizmet organizasyonları yapısı gereği yönetilmesi en karmaşık ve güç olan sistemlerden biridir. Ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak büyük miktarlarda ve giderek artan oranlarda kaynak tüketimi yapan bu karmaşık örgütlerin yönetiminde çeşitli düzeylerde rol alan yöneticilerin bilgi, beceri ve yetenek alanları her zamankinden daha hızlı bir şekilde değişmektedir. Günümüzde sağlık yönetimi konusu gerek ülkemizde gerekse uluslararası çevrelerde son derece önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Sağlık hizmetleri yönetimine gereken önemin verilmesi ile ulusal sağlık sisteminin başarısı arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu değerlendirilmektedir. Eğitim olanaklarının güçlendirilmesi ve ilgili konuları öğrenerek yetiştirilmiş uygun akademik kariyere sahip personelin varlığı başarı için gereklidir. Bütün bu gerçekler gelişmiş ülkelerde anlaşıldığından beri bu ülkeler var olan sistemlerinde geniş boyutlu reformlara girişmişler ve bu sayede harcamalarında önemli tasarruflar elde etmişlerdir.

Sağlık hizmetlerine önem verilmesinin ülkeye sağladığı faydanın yanında bu alanda eğitim alanların kişisel ölçekte sağlık hizmetleri yöneticiliği unvanıyla kariyer seçeneklerinin oldukça geniş olduğu göz ardı edilmemelidir. Hastane ve sağlık sistemleri yönetimi, tıbbi gruplar, ilaç ve biyoteknoloji şirketleri, bakım kuruluşları, sağlık bilgi teknoloji firmaları, tedarik zinciri şirketleri, devlet/politik örgütler, sağlık sigortacıları, sağlık yönetimi danışmanlık firmaları vb. yapılar sağlık hizmetleri yönetimi mezunları için kariyer ve ilerleme fırsatları ve bağlantıları sağlayacaktır.

Kaynaklar

1. Özalp İ., Yönetim Kavramı, Yönetim ve Organizasyon, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F Yayını No:774, 2009; 2-5.
2. Bozkurt Ö, Ergun T., Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yayını, 1998; 265.
3. Schultz, R., and C.J.Alton. Management of Hospitals. New York: Mc Graw Hill Book Company, 1976; 86-87.
4. Hayran O., Sağlık Hizmetlerinin Yönetimi, www.merih.net/m1/0mngmt.htm.(Erişim tarihi: 01.03.2010).
5. Arndt, M., Hospital Administration in the Early 1900s: Visions for the Future and the Reality of Daily Practice , Journal of Healthcare Management Date: Jan/Feb 2007; 48-61.
6. Austin Charles J. What is Health Administration, New York S.P. Medical and Scientifics Books, Spectrum Publications. 1978;105-106.
7. Kavuncubaşı Ş., Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi, Siyasal Kitapevi, 2000;52-55.
8. Sarvan F., "Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiyede Sağlık Hizmetleri Yöneticiliği Meslek ve Eğitimi C. 1, S. 1 Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dergisi, Haziran 1994;209-236.
9. Davis, M., Development of First Graduate Program In Hospital Administration, The Journal of Health Administration Education. Vol.2. Spring. 1984;124-134.
10. Association of University Programs in Health Administration, AUPHA <http://www.aupha.org/14a/pages/index.cfm> .(Erişim tarihi: 03.03.2010).
11. Sur H., Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Yöneticiliği www.merih.net/m1/0mngmt.htm. (Erişim tarihi: 03.03.2010).
12. Şahin İ., Sargutan E., Tarcan M., Dünyada ve Türkiyede Sağlık Yönetimi Eğitimi, 1.Ulusal Sağlık İdaresi Kongresi Bildiriler Kitabı 2000;2-15.